

Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi

ARKEOLOJİ - RÖLEVE - RESTORASYON
EPIGRAFI-ANTROPOLOJİ-MÜZİK-TİYATRO
TEOLOJİ - FOLKLOR

Sayı : 12 1993 -1994 - İstanbul
KDV Dahil

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü : Enis KARAKAYA
Teknik Müdür : Tolunay TİMUÇİN
Genel Sekreter : Yavuz TİRYAKİ
Yayın Kurulu : Şebnem AKALIN
Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU
Selda (Kalfazade) ERTUĞRUL
Özkan ERTUĞRUL
Danışmanlar : Prof. Dr. Semavi EYİCE
Prof. Dr. Ara ALTUN
Prof. Dr. Selçuk MÜLAYİM
Doç. Dr. Baha TANMAN
Yrd. Doç. Dr. Hüsamettin AKSU

Dizgi-Mizampaj : Metin KARAKAYA 212 54 55
Film : Cem Has Grafik 512 40 40
Baskı : Örünç Matbaası 528 42 68

Reklamlar :

Arka dış kapak (Renkli) 25.000.000.-TL.
Arka iç kapak 15.000.000.-TL.
Ön iç kapak 20.000.000.-TL.
İç tam sayfa 10.000.000.-TL.
İç yarım sayfa 6.000.000.-TL.

* Abone (3 Sayılı) 600.000.-TL. 'dir. Banka hesabına yatırılan paranın dekontunun aslı veya fotokopisi gönderildiğinde dergi adresinize postalanacaktır.

Banka-Hesap No: Vakıflar Bankası İstanbul/Beyazıt Şubesi 2002275 no'lu hesap.

Yurtdışı abone Ücreti : 20 \$

İRTİBAT ADRESİ : Tolunay TİMUÇİN
Mollafenari Sk. Birol İşhanı Kat : 3
34410 Cağaloğlu / İSTANBUL
Telefon : (0 - 212) 527 29 58

Yardımlarından dolayı Haluk Kargı'ya teşekkür ederiz.

İÇİNDEKİLER

- * Odalar Camii veya Tarihi İstanbul'da Tarihi Bir Eserin Yok Oluşu
Prof.Dr. Semavi EYİCE 2-8
- * Alaşehir Şeyh Sinan Efendi Külliyesi
Yrd. Doç. Dr. Hüsamettin AKSU-
Enis KARAKAYA (M.A) 9-15
- * Keskin Simli Kurşun Madeni İmtiyazı ve Bu Madene Ait Bir Para-Marka
Celil ENDER 16-19
- * Günümüzde İstanbul'un Bazı Tarihi Su Tesislerinin Yeni Kimlikleri
A.Fahir ÖNER 20-21
- * Hayrabolu'da Türk ve İslâm Eserleri
Yavuz TİRYAKİ 22-28
- * "Vergi Parası" Üzerine İkonografik Bir Not
Yrd.Doç.Dr.Uşun TÜKEL 29-36
- * Sultan I. Ahmed Devrinde Kâbe'nin Tamiri
Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU 37-38
- * Anadolu'da Bizans Dönemi Camınlığı
Dr. Üzlifaz ÖZGÜMÜŞ 39-43
- * "İki Ulusun Sembolü Lale" Sergisi
Şebnem AKALIN (M.A) 44-45
- * Kandilli'nin Tarihi Çeşme ve Kuyuları
Haluk KARGI (M.A) 46-49
- * Anadolu Gymnasionlarının Gelişimi
Ahmet YARAŞ 50-55
- * Çağlarboyu Anadolu'da Kadın Sergisi
Hülya YILMAZ (M.A) 56-59
- * Talhatan'da Selçuklu Devrine Ait İmam Bekr Türbesi
Kakacan BAYRAM 60-61
- * İzmir-Selçuk Yakınlarında Şirin Bir Köyümüz-Şirince
Altay İŞCEN 62-63
- * İstanbul'un Anadolu Yakasındaki İki Bizans Sarayı Hakkında
Enis KARAKAYA (M.A) 64-65
- * Antik Çağ'da İçki Kültürü; Bira ve Şarap
Hüseyin CEVİZOĞLU 66-74
- * Sardes Nekropol Kilisesi
Enis KARAKAYA (M.A) 75-79

Dergide yayınlanan makalelerin sorumlulukları yazarına aittir. Kaynak gösterilmek kaydı ile yararlanılabilir.

HAYRABOLU'DA TÜRK VE İSLÂM ESERLERİ

Yavuz TIRYAKI

Hayrabolu Ergene Havzası'nda kurulmuş Tekirdağ'ın önemli bir ilçe merkezidir.

Yüzölçümü 1035 km², rakım 60 m. dir (1). Geçimini başta ayçiçeği, şeker pancarı ve hayvancılıktan sağlamaktadır. Tekirdağ'a 55 km., İstanbul-Edirne karayoluna 25 km. uzaklıktadır.

Şehrin Osmanlı öncesi tarihi ve eserleri hakkında yeterli bilgi yoktur. Hayrabolu 8. yüzyılda piskoposluk merkezi durumuna yükselen bir kasabadır. Bereketli şehir anlamına gelen KHARIS (lutuf,ihsan) ve POLİS (şehir) sözcüklerinin biraraya getirilmesinden oluşturulmuştur (2). 8. yüzyıldan itibaren Kharioupolis adını alan şehir kurulduğu günden itibaren pekçok saldırıya maruz kalmış (3),Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra da bir dönem Yunan işgaline uğramıştır.

1368 yılında (4) Sultan Murad zamanında Süleyman Paşa komutasındaki ordu tarafından güçlükle alınan Hayrabolu Kalesi'nin bir kısmı yıktırılmıştır (5). Osmanlı fethinin ardından Hayrabolu denmiş ve zaman içinde Hayrabolu adını almıştır (6).

Şehre ilk olarak Gelibolu'dan göçmen yörükler yerleştirilmiş (7),hemen ardından da Orta Anadolu'dan yörükler burada iskâna tâbî tutulmuş (8) ve Tekirdağ'ın bir kazası olarak Çirmen Sancağına bağlanmıştır (9). Toprağının verimliliği ve suyunun iyiliği (10) nedeniyle olsa gerek Padişah'ın has hayvanları için kışlak yeri (11) olarak kullanılmaya başlanan Hayrabolu'da yerleşik olarak Kadı, Alaybeyi, Subaşı gibi yöneticilerle birlikte, ordunun nakliyat işlerinde gerekli olan hayvanları hazır bulunduran bir de Sarbanbaşı bulunmaktaydı (12). Ordunun erzak deposu ve kışlağı (13) durumundaki Hayrabolu'nun iskânı da buna paralel olarak gelişti. Şehre yerleşen göçmen nüfus genelde askerî öneme haiz olan meslek erbabından seçilmekteydi (14). Ordu ve resmî müesseselerin yağ ve küre ihtiyacını karşılayan yağcı ve kürecilerin bir kısmının Hayrabolu'da (15), gerektiğinde sefere çağrılan süvari kuvveti olan canbazların da I. Murad zamanından beri Malkara ve Hayrabolu'da yerleşik olduklarını anlamaktayız (16). Gene belgelerde geçen kayıtlara göre yörükler 30 askerlik guruplara bölünerek bunların başına 1 yörük subaşısı verilmişti. Bu yörük subaşları da Hayrabolu Subaşısı'na bağlı görev yapmak-

taydılar (17). Tüm bu personelin yanında âyan ve eşrafı da çoktu (18).

Verimli toprakları nedeniyle ziraat ve hayvancılığı oldukça gelişen Hayrabolu, başta İstanbul ve Edirne olmak üzere tahıl, saman ve kereste ihrac ederdi (19). İhrac edilen bu mallar genelde ordu ve devlet kurumları için yapıldı. Geniş meraları bulunan Hayrabolu'da Ordu için deve, İstanbul ihtiyacı için de koyun beslenirdi (20).

Çeşitli av sahaları ve hayvanlarına da sahip olan Hayrabolu'ya zaman zaman da Osmanlı Sultanları avlanmaya gelir, Ergene Ormanı ve Kargalık adlı bölgelerde avlanırlardı (21).

Ürettiği pek çok ürünü ihraç eden Hayrabolu, bazen de ürettikleri yeterli olmayınca İstanbul'un ihtiyacını karşılamak için civar kasabalardan tahıl, saman, tuz, kereste, yağ gibi ürünleri ithal eder, kendi ihtiyacını karşıladıktan sonra fazlasını İstanbul'a sevkederdi (22). Bu alışverişler Hayrabolu ticareti için önemli bir hareket sağlamaktaydı. Bu ticaret nedeniyle hanlar, kervansaraylar, dükkânlar, çarşı ve pazar yerlerine sahip şehirde be-desten olmamakla birlikte, pek çok kıymetli mal ve eşyayı pazarlarında bulundurmaktaydı (23).

16. yüzyılın başından itibaren iyice gelişen şehirde pek çok imar gerçekleştirilmiş,Şehir önemli bir ticaret merkezi konumuna gelmişti. 16. yüzyılın sonlarında Anadolu'da meydana gelen Celalî olaylarının benzerleri burada da meydana geldi.1592 yılında eşkiyalık yüzünden pek çok ev ve köy basılmış, dükkânlar açılmaz hale gelmişti. Bu olayların Mühimme defterine kadar kaydedilmesi ne kadar öneme haiz olduklarını göstermektedir (24).

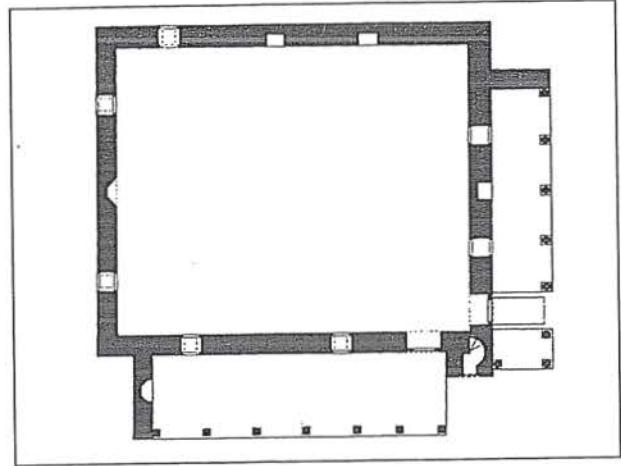
Hayrabolu'da inşa edilmiş olan mimari eserlerin çoğunluğu artık mevcut değildir. Çeşitli kayıtlardan elde ettiğimiz bilgilere göre şehirde şu mimari eserler inşa edilmiştir.

- 1499 Çelebi Sultan Mehmed Camii (Paşa Camii) (1874/1875'de tamir)
- 1499/1500 Güzelce Hasan Bey Camii (Ulu Camii) (1606 ve 1697'de tamir)
- 1504/1505 Ömer Efendi Camii (1871/1872'de tamir) (1993'de yıktırıldı)

- 1686/1687 Çorumî Mustafa Bey Camii (Çarşı Camii-Hasib Bey Camii)(1897'de tamir)
İbrahim Çelebi Camii (Mevcut Değil)
İskender Çelebi Camii (Mevcut Değil)
Gazi Süleyman Paşa Camii (Mevcut Değil)
Beyler Hanı Mescidi (Camii) (Mevcut Değil)
Kuyumlu Mescidi (Mevcut Değil)
1526/1527Sârbân Ahmed Dergâhı (Melâmî) (Mevcut Değil)
1896/1897Şeyh Muniyî Tekkesi (Gülşenî)(Mevcut Değil)
1885/1886Halkalı (Kaya Hatun) Tekkesi (Rıfâî) (Mevcut Değil)
Müderriş Yahya Çavuş Zaviyesi (Mevcut Değil)
Küçük Kadın Zaviyesi (Mevcut Değil)
16. yy başıAhî İbrî Zaviyesi (Mevcut Değil)
Kutup Şeyh Abdülbakî-i Halvetî Zaviyesi (Mevcut Değil)
Kutup Şeyh Sarı Ahmed Dede Zaviyesi (Mevcut Değil)
1543 Rüstem Paşa Medresesi (Mevcut Değil)
Çifte Hamam (Mevcut Değil)
16. yy. Ayşe Hatun Hamamı (Mevcut Değil)
Develer Köprüsü (Yenilendi)
18. yy. Selamet Giray Sarayı (Mevcut Değil)
16. yy. Ahmed Sârbân Türbesi (Yenilendi)
Balıklı Baba Türbesi (Mevcut Değil)
Üveyis Baba Türbesi (Mevcut Değil)
Gül Baba Türbesi (Mevcut Değil)
İbrahim Çelebi Türbesi (Mevcut Değil)
Musa Çelebi Türbesi (Mevcut Değil)
Şeyh Mustafa Fazlı Türbesi (Mevcut Değil)
Ahmed Dede Türbesi (Mevcut Değil)
Şeyh Hüseyin Türbesi (Mevcut Değil)
Şeyh Şuhî Türbesi (Mevcut Değil)
Şeyh Salim Türbesi (Mevcut Değil)
Şeyh Abdurrahman Türbesi (Mevcut Değil)
Şeyh Hüsameddin Türbesi (Mevcut Değil)
Yahya Çavuş Türbesi (Mevcut Değil)
Abdullah Efendi Türbesi (Mevcut Değil)
Böcek Ana Türbesi (Mevcut Değil)
Gazi Sinanoğlu Ahmed Türbesi (Mevcut Değil)
Mustafa Çelebi Sebili (Mevcut Değil)
1842 Şerif Ağa Çeşmesi (Mevcut Değil)
(1922/1923'de tamir) Paşa Çeşmesi (Mevcut Değil)
Karagöz Ahmet Paşa Mektebi (Mevcut Değil)
Kervansaray (Mevcut Değil)
Dükkânlar (Mevcut Değil)
Hanlar (Mevcut Değil)
Çarşı ve Pazar Yerleri (Mevcut Değil)

Mevcut olmayan bu eserlerin haricinde çeşitli yayınlarda isim belirtmeksizin 6 çeşme, 10 mescit, 3 İslâm, 2 Rum Sıbyan mektebi de olduğu belirtilmektedir. Bunların isim ve yerlerinin belirlenmesi hemen hemen imkânsızdır.

Çelebi Sultan Mehmed Han Camii planı

ÇELEBİ SULTAN MEHMED HAN CAMİİ

Çelebi Sultan Mehmed devrinin ilginç bir mimari eseridir. Bugün düz damlı olarak restore edilmiş olan cami, orijinal örtü sistemi ahşap direkler üzerine oturan bir çatı sistemi olsa gerektir.

15X18 m. gibi geniş bir alanıyla döneminin en geniş camilerinden birinin Hayrabolu'da inşa edilmiş olması oldukça dikkat çekicidir.

Hisar mahallesinde meyilli bir arazi ile mihrap yönünde arazinin yükseltilmesi ile inşa edilmiş olan yapı moloz taş duvarlarıyla fazla ilgi çekmeyen sade bir yapıdır. Çelebi Mehmed Han Camii döneminin süslü kesme taş yapılarının taş işçiliğinin yanında çok basit bir görünüme sahiptir.

Orijinal kitâbesi bulunmayan yapının doğu köşesindeki cümle kapısının üzerinde 48 X 65 cm. ebadında dokuz beyitlik nestâlik 1874/1875 tarihli onarım kitâbesi yer almaktadır. Kitâbe metni şöyledir:

*Hâme-i din-i şeri' at sâye-i Şevket zemîn
Sekiz yüz yigirmi ikide bed' idüp şevket-i iclâl ile
Bed' bânî Çelebi Sultan Mehmed Hân hâdim-i şer' i mübîn
Şû' le-i ikâz-ı kandîl Hayrabol içre metîn
İsevi hükminden olmuş ibtidâ Gâzi Süleyman Paşa
Ol zamanda işbu yetmiş birde köhneyüb oldu harâb
Ol sebebden yok imiş mescid minâre akdemin
Kıldı mahzûn yek minâre Çâr divar üzre zemin
Feyz-i Hakk' dan çün irişdi bir cesâret beldeye
O ser u biçün kal' olub fers olundu nev-cedid
Sarf-ı sim-i zer kıldı servet buldı akdem hey' etin
Kıl meserret-i ecrin ile cümlesin yâ ilâhe' l-âlemin
İnbisât-ı tâm ile tezyin olundu her taraf
Medha lâyük ta' mir oldı kul sezâ servet-i ehlin yâ hâlim
Şevki izhâr oldı zira pür ziyâ ehl-i belde himmetin*

*Hâzihi cennâtu' adnin fe' dhulühâ hâlidin
Nâsa tebşîr eylesem câkeri Tevfik bu târihi sezâ
Sebeb-i ehlin kıl mu' af bi-cümlesin yâ erhamu' r-râhimîn
1291(M:1874/1875) (25).*

Kitâbenin belirttiği gibi cami H. 822 (M:1419) tarihinde Çelebi Sultan Mehmed Han tarafından yaptırılır, harap olduğundan H. 1291 (M:1874/1875) tarihinde de tamir edilir.

Cami, mihraba dik gelişen dikdörtgen plânlıdır. Orijinal örtü sistemi hakkında bilgimiz yoktur. 18.60 X 15.10 m. ölçülerindeki harimin düz bir damla kapatılmış olması döneminde mümkün olmasa gerektir (26). Bugün restore edilmiş ve çatılarla kasetlenmiş düz ahşap tavanlı, meyilli çatı ile örtülüdür. Mihrap ve doğu duvarları 1.10 m., Diğer duvar kalınlıkları ise 1.20 m. dir. Mukarnaslı kesmetaş peteğe sahip minare kuzeydoğu köşede hafif dışa taşkın olarak yer alır. Minare girişi dışarıdan olup, hemen kaide bitişiğinde kuzeyden ve doğudan hafif kemerli iki giriş kapısı ile camiye geçilir. Harim iki sıralı pencerelerden ışık almaktadır. Üç yönde altta ikişer, batı yönünde ise bir pencere, üst sırada ise kuzey yönü hariç ikişer pancere, doğu da ise üst pencerelerin ortasında bir yuvarlak pencere ile birlikte 14 pencereden ışık almaktadır. Üstteki pencereler sivri kemerli alttakiler ise sövelidir. Alt sıra pencereler üzerinde taş sivri kemerli alınlıklar ile cepheler hareketlendirilmeye çalışılmıştır. Harimin batı yönünde alt kesimdeki pencerelerin teke düşmesi neticesinde duvara hareket sağlamak amacıyla iki de niş açılmıştır. Bu duvara pencere açılmamasının nedeni inşa edildiğinde bu yönde başka binaların olduğunu düşündürmektedir.

Sade mermer mihrabının beşgen nişi mukarnas kavsaraya sahiptir. Mihrap yağlı boya ile sonradan boyanmıştır. Caminin mermer minberi bugün yerinde değildir (27). Yeni yapılmış ahşap minberin hiç bir özelliği yoktur.

Caminin kuzey duvarında beş bölümlü, doğu duvarında ise altı bölümlü revaklı hazırlık mekânları bulunmaktadır. Bu revaklı bölümlerin orijinal durumları hakkında bilgimiz yoktur (28). Bugün mermer sütunların üzerinde baklava dilimli klasik Osmanlı sütun başlıkları ve sütunları birbirlerine bağlayan sivri kemerlerle birleştirilmiş, oluşan bu alan meyilli çatı ile kapatılmıştır. Her iki revak bölümü de bir yönden duvarla kapatılmış, kible yönündeki duvara da bir mihrabiye eklenmiştir.

Caminin doğusunda bir de hazîresi bulunmaktadır. Önemli kişilerin de mezar taşlarını barındıran hazîre zamanla toprak dolmuş, pek çok mezar taşı tahrip olmuştur (29).

GÜZELCE HASAN BEY CAMİİ (30)

Osmanlı mimari gelişimi içinde bir basamak teşkil eden unutulmuş bir yapıdır.

Hayrabolu merkezinde İlyas Bey mahallesinde yer almaktadır. Beden duvarları bir sıra kesme taş, iki sıra tuğla dizileriyle inşa edilmiştir. Pencere alınlıklarında tuğla taş dizileriyle dönemin hareketli cepheleri tekrarlanmıştır. 1972 yılında giriş kapısının üzerinde bulunan ve şimdi yerinde durmayan orijinal kitâbesi şöyledir:

*Buniye hâza' l-mescidi' l-câmi' il mubârek Hasan Beg bin
Abdullah ibtigâen li-vechi' llâh-i*

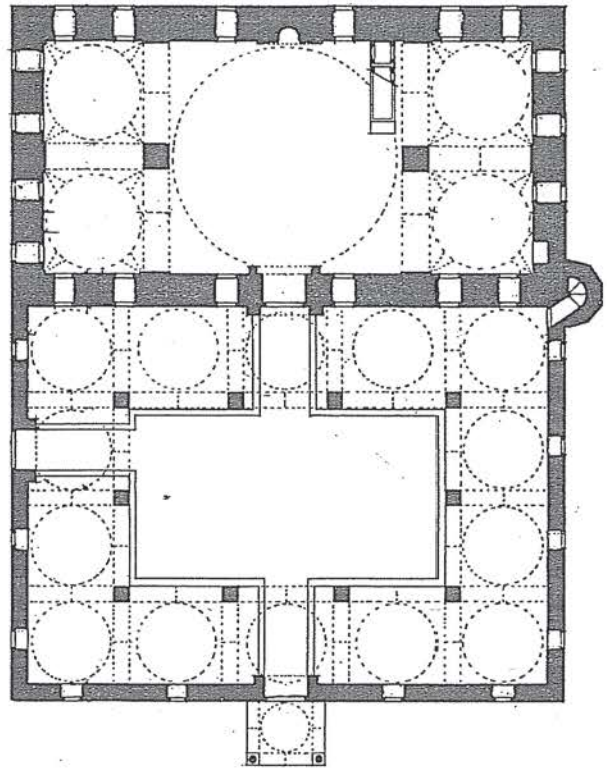
*Ta' âlâ ve taleben li-merzâtihi <fâlikû musaddet' llâh-i>
ta' âlâ innemâ ya' muru mesâcida' llâhi*

*Men âmene bi' llâhi ve' l-yevmi' l-âhiri târih-i rebi' u' l-
evveli seneti hamse ve tfs' a mieti.*

Hicri 905-Miladi 1499/1500

Doğrusu <ve musaddikân li-kavli' llâhi> Kitâbedeki yanlışlığın doğrusu böyle olmalı.

Kitâbenin belirttiği kadarıyla yapı 1499/1500 yılında Abdullah oğlu Hasan Bey tarafından yaptırılmıştır.

Güzelce Hasan Bey Camii planı

21.40 X 10.30 m. ölçülerindeki harim, ortada 1.10 X 1.15 m. ölçüsündeki iki serbest paye ile taşınan 10.30 m. çapında bir ana kubbe ve yanlarda 4.30 m. çapında ikişerden dört kubbe ile örtülmüştür.

Ana kubbe yanlarda iki serbest paye ile kible ve giriş yönünde duvarlar üzerinde bir kare mekân oluşturulmuş, kareden pandantiflerle kubbeye geçiş sağlanmış, dıştan ise kare mekânın üzerine onikigen kasnak ile yükseltilerek kubbe kondurulmuştur.

Payelerin arasında hafif sivri kemerlerle yan mekânlara geçiş sağlanır. Yan mekânların kubbeleri daha alçak inşa edilmiştir. Kubbe geçişleri prizmatik Türk üçgenleriyle sağlanmıştır. Kubbe kasnakları yarım sekizgendir.

Yapı dört sıra pencereden ışık almaktadır. İlk sıra pencereleri söveli, diğer pencereler ise hafif sivri kemerlidirler. Bazıları bugün kapatılmış olmakla birlikte yapının ilk inşasında 48 penceresi mevcuttu.

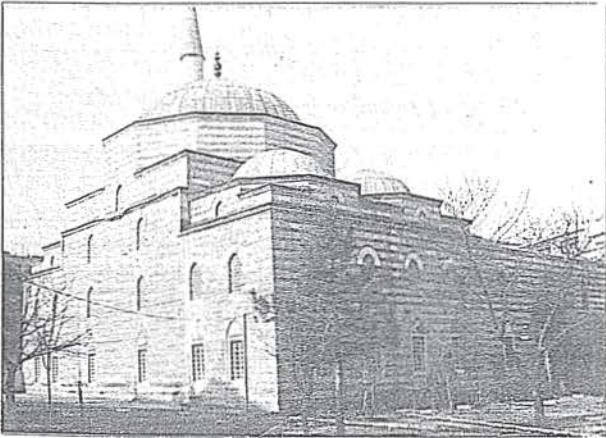
Mukarnas kavsaraya sahip Barok benzeri süslemeleri olan yedigen mihrap nişi ise günümüzde yağlı boya ile boyanmıştır. Taş minber de aynı şekilde boyalıdır.

Yapı taş-tuğla dizileriyle inşa edilmiş olmasına rağmen hareketli kemerlerle oluşturulmuş giriş kapısı kesme taştan inşa edilmiştir.

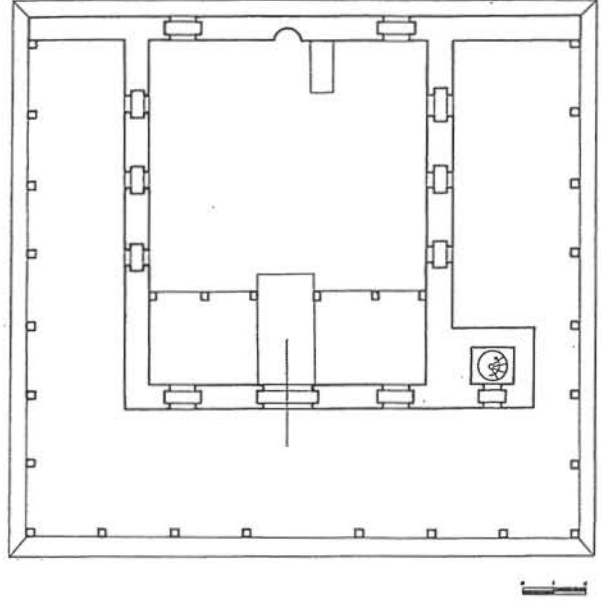
23 X 17 m. ebadındaki yerden yükseltilmiş revaklı avluya, doğudan ve kuzeyden olmak üzere iki giriş mevcuttur. Kuzey girişinin önünde iki sütunun taşıdığı bir kubbeli sundurma yer almaktadır.

Revaklı avlu payelerle bölünmüş olmakla birlikte örtü sistemi hakkında yeterli bilgi mevcut değildir. Revaklı avlu iki sıra pencere dizisine sahiptir. Alt kat pencereleri söveli, üstteki pencereler ise hafif sivri kemerlidir.

Minare konumu oldukça ilginçtir. Kapısı avludan olan minare caminin kuzey batı köşesinde hafif dışa taşkındır.

Güzelce Hasan Bey Camii

Çorum Mustefa Bey Camii planı

ÇORUM MUSTAFA BEY CAMİİ (ÇARŞI CAMİİ-HASİB BEY CAMİİ)

Mihraba dik uzanan dikdörtgen plânlı ahşap tavanlı bir camidir. Hayrabolu'da, Malkara-Tekirdağ yol ayrımında, Kâhya mahallesinde yer almaktadır.

Camiyi Kethuda-zâde Mustafa Bey H.1098 (M:1686/1687) tarihinde inşa ettirmiştir. Yay kemerli cümle kapısının üzerinde on beyitlik kitabesi yer alır. Kitâbe metni şöyledir:

Kethudâ-zâde vezîr-i â'zâm ol pesendîde-i ricâl Mustafa Beg güzide-i devrân

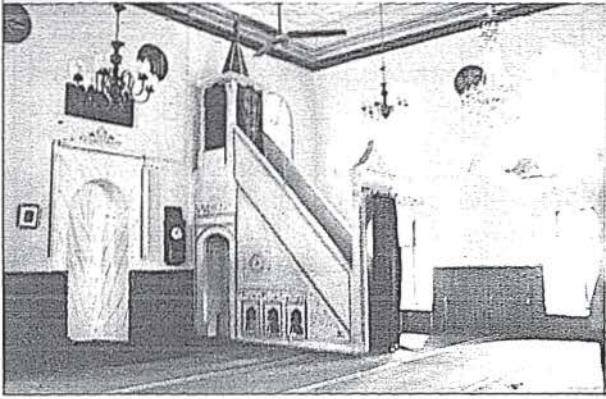
Her işi hub her sözü makbûl tâlib olub rızâ-yı bâriyi

Mâlin idi bu câmi'a mebzûl beyt-i cennet merdâr-ı rahmet kıl fazl u lutfundan oldurur mamûl

Hicriyâ didi bâni târihin eyle bu seyr ilâhi kabûl (H:1098)

Cami kesme taştan inşa edilmiş, mihrap yönünde gelişen bir dikdörtgen ve yapıyı üç yönden çevreleyen bir sundurmadan ibarettir. Sundurmalarla birlikte (17 X 18 m.) kareye yakın bir plân sergiler. Yapı günümüzde dört yöne meyilli bir çatı ile örtülmüş ve çatının ortasına üç boğumlu bir alem konulmuştur.

Minare kesme taş olup yapının kuzey batı köşesinde dışa taşkın inşa edilmiştir. Girişi sundurmadan olup yapıdan ayrı inşa edilmiştir (31).

Çorum Mehmet Bey Camii içinden bir görünüş

Kible duvarı bir sıra kesmetaş, iki sıra tuğla ile aslına uygun olarak yenilenmiştir. Bu restorasyon esnasında mihrap da yenilenmiştir (32).

İki sıralı pencerelerden ışık alan yapının alt pencereleri söveli, üst pencereleri hafif kemerlidir. Yapının kadınlar mahfeli pencereleri de söveli inşa edilmiştir.

Yapıda yer alan oldukça güzel bir işçiliğe sahip minber tavandan birkaç santim yüksektir. Bu minber yapıya değil de Çelebi Sultan Mehmed Han Camii'ne ait olsa gerektir (33).

Cami Hayrabolu'daki diğer eserlere nazaran oldukça süslüdür. Yay kemerli giriş kapısının kilit taşında altı kollu bir yıldız ve kemer dolgularında ise köşelerdeki vazolardan çıkan çiçek demetleri yer almaktadır. Bu süslemeler yağlı boya ile sonradan boyanmıştır.

Giriş kapısının sağ kanadında:

Yâ Mufettiha'l-ebvâb (Ey! kapıları açan) Maşallah 1213 (1798/1799).

Sol kanadında ise:

İftah lenâ hayra'l-Bâb (Bize hayır kapılarını aç) 1317 (1899/1900). Yazmaktadır.

Yapının en ilgi çekici süslemeleri ise Barok dönemin duvar resimleridir. Giriş kapısının iki yanında iki yivli sütun ve sütunların üzerinde çiçek sepetleri yer almakta, kitâbenin hemen üzerinde ise ahnlık şeklinde süslemeler bulunmaktadır.

Yapıyı çevreleyen sundurmanın mihrap yönlerindeki duvarlarında mihrap nişleri açılmış ve buralar yine döneminin süslemeleriyle bezenmiştir.

Sundurmanın doğu kanadı mihrap duvarı önünde

Muhammed Hasib'in mezarı vardır.

Mezar kitâbesi şöyledir:

*Hüvel hayyü'l-bakî
Âl benî mesned-i zat-ı nesib
Eyledi ukbaya gezer ol edib
Rihletinin tarihidir şüphesiz
Mate minelaşk Muhammed Hasib
Sene 1199 (M:1784/1785) (34)*

Caminin haziresinde bu gün ancak birkaç tane mezar taşı vardır. Pekçok mezar taşı bugün kaybolmuştur (35).

Caminin mihrap duvarının batı köşesinde bir de kuş evi vardır. İki ayrı bölüm halinde yapılmış bu kuş evi yapıya verilen önemin bir göstergesidir.

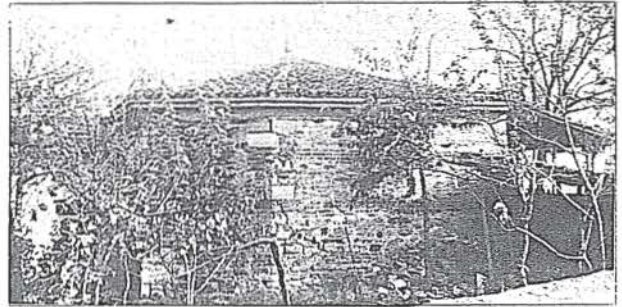
ÖMER EFENDİ CAMİİ

H. 910 (M:1504/1505) tarihinde Ömer Efendi tarafından inşa edilmiş, H.1288 (M:1871/1872) tarihinde minare ilavesiyle ahşap olarak yeniden yapılmış (36), 1993 yılında ise yeniden inşa edilmek üzere minare kidesi hariç tamamı yıktırılmıştır.

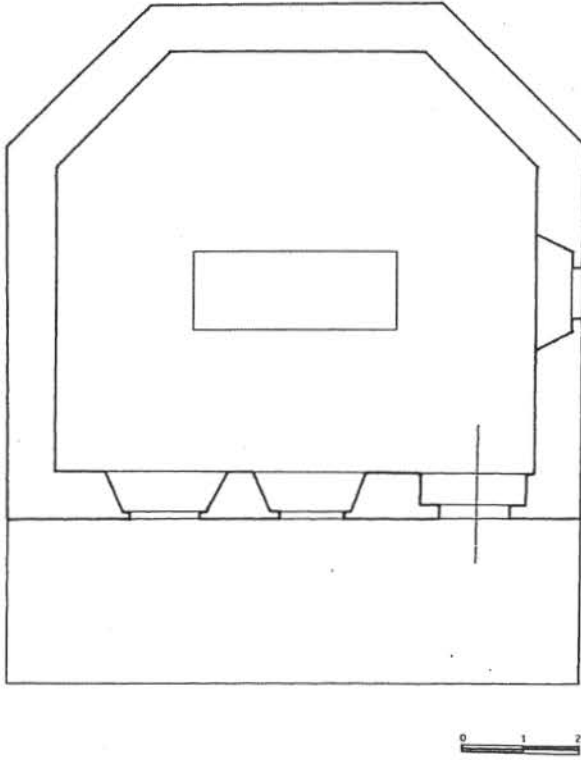
SÂRBÂN AHMED TÜRBESİ

Sârbân Ahmed Kanunî Sultan Süleyman'ın Dевeci başı idi. Kendisi Hayrabolulu olup Melâmî tarikatı pirlere mensuptur. H.952 (M:1545/1546) tarihinde vefat etmiştir (37). Dergâhının hemen yanında defnedilmiştir. 1947 yılında türbe tamir görmüş (38), geçen yıllarda ise tamamen yenilenmiştir. Hiç bir mimari özelliği bulunmayan türbede herhangi bir kitâbe bulunmamasına karşılık, 1931 yılı öncesinde türbe sandukasına dayalı bir levhada ki bilgileri Gölpınarlı bize nakletmektedir.

*Cenâbı pîr Âhmet kutbi devranı velâyet kim
Katârı kudsün oldur Sârbânü râh peymâsı
Cenâbı hazreti Sâlihten almış galiba efeyzi
Ki zira Sârbanlılık hizmetinin oldur îmâst.*

Sârbân Ahmet Türbesi

Sârbân Ahmet Türbesi planı

*Güderken kârbânı sâlikânı kâ'bei vasle
Konak yeri olurmuş ol güruha aşk sahrâsı
Kalurmu sâliki gümrah olup hiç tihî hayrette
O sâhip üştürânî himmetin bak var mı hemtâsı?
Medihan oldu vasfınla "Halim" in maksadı oldur
Bırakma yarini yolda budur senden temennâsı.
Ziyaret eyleyince rihletî sâlin hesab ettim:
<Şatırbân> oldu ol zâtın zehî tarihi ra'nâsı (39).*

SÂRBÂN AHMED DERGÂHI

H.933 (M:1526/1527)'de Kanunî Sultan Süleyman tarafından inşası için ferman çıkartılmış, harab olduğu için H.1304 (M:1886/1887)'de Sultan II. Abdulhamid'in şahsi gayretleriyle yenilenmiş, ayrıca harem daireesi eklenmiştir (40). Dergâhın yeri bilinmesine rağmen bugün hiç bir iz kalmamıştır.

DEVELER KÖPRÜSÜ

Hayrabolu-Tekirdağ yolu üzerinde Şehir çıkışındadır. Tamamen yenilenmiş köprüden sadece eski bir kitâbe fotoğrafı kalmıştır. Kitâbe metni şöyledir:

*Kim fatinu faikul akran-ı merd-i mu'teber
Dehre bir makbul eser vaaz etmeği efkar ile
Geldi bu nehre biraz seyreyleyüp etti nazar*

*Gördü cisri yıkılmış kalb-i ehl-i dil gibi
Olmamış kimse medetrez eski nil olmuş akar
Dere kap gayretle bünyanın bed idüp anın
Etti pek bal bina oldu neziba bir eser
Su yerine sarf-ı nakdile edüp saygı beliğ
Tahta köprü iken evvel eyledi taştan kemeri
Doğrusu bir cisri ali oldu kim emsali yok
Var ise misli aksi ola dünyada meğer
Hasılı mesrur etti şimdi ehli beldeyi
Hep sane eyler bu vechile eden andan güzel
Ola banisi familyasıyla daim tendürüst
Irzu malı canma hem gemiye anın kadar
İşte talat ana mevvedi iki tarih dedim,
Beyti vakit içevirdir ana böyle zibüfer
Cevheri hicri biri muladı isadan diğeri
Oldular silkü hünerde hemen manzum güher
Bez-i nakdile kerekzade Neso ahcardan
Bir forahza köprü inşa etti kim dünyaya değer (41)*

RÜSTEM PAŞA MEDRESESİ

Rüstem Paşa tarafından H.968 (M:1560/1561) tarihinde yaptırılmış, H.1063 (M:1652/1653) tarihinde tamir edilmiştir (42). Tamamen ortadan kalkmış olan medresenin yerini dahi bilen yoktur.

HALKALI (KAYA HATUN) TEKKESİ

H.1303 (M:1885/1886)'da Semâhane ve kahve ocağı olarak yapılmış Rifaî tekkesiydi (43). Bugün tekeden bir iz kalmamıştır.

ŞEYH MUHYİ TEKKESİ

H.1314 (:1896/1897)'de yardımcıları Semâhane, kahve ocağı, bir oda ve sofa ile Gülşenî tekkesi olarak yeniden yapılmışken (44) şimdi mevcut değildir.

AHÎ İBRÎ ZAVİYESİ

H.960 (M:1552/1553) tarihli Tapu Tahrir Defterine kayıtlı vakfiyesi bulunmaktadır (45). Bugün yeri ve mimarisi bilinmemektedir.

NOTLAR:

- (1) Anonim, "Hayrabolu", Yeni Türk Ansiklopedisi, Cilt:4, İstanbul 1985, s.1254.
- (2) Bilge UMAR, Türkiye'deki Tarihsel Adlar, İstanbul 1993, s.429; L.İNCİCİYAN-H.D.ANDREASYAN, "Osmanlı Rumelisinin Tarih ve Coğrafyası", Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, Sayı: 4/5, İstanbul 1976, s.41'de Şehrin Kharios adlı bir Atinalı tarafından kurulduğunu ve Khariuopolis adını taşıdığını söyler; A.Fikri UYANIK, Hayrabolu'daki Osmanlı Eserleri, İstanbul 1972, İ.Ü.Edebiyat Fakültesi yayınlanmamış Lisans Tezi, s.1'de "Venedikli Sezar adlı bir Voyvoda Hisar Mahallesi mntikasında M.249 yılında şato şeklinde ufak bir kale

- yaptırır. Şehri rüzgârı bol anlamında Ayere Pola şeklinde adlandırır. Bir müddet sonra Bizanslı Haralanbos şehri ele geçirir..." şeklinde söylemektedir; EVLİYA ÇELEBİ, *Seyahatnâme*, Cilt:8, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1985, s.418'de Rum ve Yunan tarihçilerine dayanarak şehri Dimotoka Kalesi sahibi Dimo ve Doka isimli iki kardeşin kurduğunu söyler; Muzaffer ERDOĞAN, "Osmanlı Devrinde Trakya Âbidelerinde yapılan İmar Çalışmaları", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 6/7, İstanbul 1978, s.145'de Evliya Çelebi'yi kaynak vererek "Şehir ilkin Rum asıllı Yanovan yönünden bina edilmiştir..." der.
- (3) Hayrabolu'nun geçirdiği istilalar için Bkz. Hikmet ÇEVİK, *Tekirdağ Tarihi Araştırmaları*, İstanbul 1949, s.26 vd.
- (4) İ.Hakkı UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Tarihi*, Cilt:1, Ankara 1982, s.170.
- (5) EVLİYA ÇELEBİ, A.g.e., s.419'da kalenin bir kısmının yıkıldığını söyler. Şimdi mevcut olmayan kale herhalde Hisar mahallesi dolaylarında idi.
- (6) Hayrabolu adının menşei için Bkz. EVLİYA ÇELEBİ, A.g.e.,s.419'da fetih esnasında "Nice olur vakit dar kale fetholunmadı! dediklerinde Gazi Süleyman Paşa Fethi Hayri yoludur (veya Hayri boldurü) der ve kale hemen fetholunur ismi Hayri'bol'dan değişmiş olarak Hayrebolu denmiştir"; Muzaffer ERDOĞAN, A.g.m.,s.145'de bu görüşe katılır; Gönül BOZKURT, *Hayrabolu Tarihçesi (Türkler Tarafından Fethinden İtibaren)*, İstanbul 1973, İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Yakınçağ Tarihi Lisans Tezi, s.1'de bu bilgi tekrarlanır; A.Fikri UYANIK, A.g.e.,s.2'de "Halk arasındaki inanışa göre Yahşi Bey; Hayrabolu'nun fethi sırasında yapılan savaşta yaralanır, bunu gören Hayrettin Paşa: Bre Yahşi sana bunu hangi kahpe etti? diye sorar. Yahşi Bey Hayri poli gazınız kutlu olsun diyerek ölür. Böylece onun son sözlerine sadık kalınarak anısının devam ettiğine inanılır..." diye bize farklı bir bilgi sunmaktadır.
- (7) Gönül BOZKURT, A.g.e.,s.2-3. Ayrıca Trakya'ya yapılan iskânlar için Bkz: M.Tayyib GÖKBİLGİN, *Rumeli'de Yörükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihan*, İstanbul 1957.
- (8) Gönül BOZKURT, A.g.e.,s.2-3.
- (9) Gönül BOZKURT, A.g.e.,s.3.
- (10) EVLİYA ÇELEBİ, A.g.e.,s.419'da suyunun bolluğu ve toprağının verimliliğinden bahseder.
- (11) EVLİYA ÇELEBİ, A.g.e.,s.419.
- (12) Gönül BOZKURT, A.g.e.,s.5.
- (13) Mühimme Defterlerindeki kayıtlardan anladığımız kadarıyla Hayrabolu'nun padişahın has hayvanları için kışlak görevi yaptığı ve ordu ihtiyacını karşılamak için pek çok mal üretip gerekli yerlere gönderilmesi hakkında Bkz. G. BOZKURT, A.g.e., muhtelif sayfalar.
- (14) Gönül BOZKURT, A.g.e., Muhtelif sayfalarda Mühimme Defterindeki kayıtları açıklarken Hayrabolu nüfusunun önemli bir bölümünün askerî personel olduğunu anlamaktayız.
- (15) M.Tayyib GÖKBİLGİN, A.g.e.,s.20-41.
- (16) Gönül BOZKURT, A.g.e.,s.4.
- (17) Gönül BOZKURT, A.g.e.,s.8.
- (18) EVLİYA ÇELEBİ, A.g.e.,s.419.
- (19) Gönül BOZKURT, A.g.e.,s.10.
- (20) Gönül BOZKURT, A.g.e.,s.11.
- (21) Gönül BOZKURT, A.g.e.,s.12.
- (22) Gönül BOZKURT, A.g.e.,s.13.
- (23) EVLİYA ÇELEBİ, A.g.e.,s.419.
- (24) Gönül BOZKURT, A.g.e.,s.15.
- (25) Hayrabolu'daki eserlerin kitâbeleri çeşitli vesilelerle şu eserlerde yayınlanmıştır. Bizim verdiğimiz kitâbeler Doğan YAVAŞ tarafından düzeltilmiştir. A.Fikri UYANIK, A.g.e., G. BOZKURT, A.g.e., Meriç Rıfka MELÜL, "Trakya Kitabeleri I, Hayrabolu Kitabeleri", *Tarih Vesikaları*, Sayı:17, İstanbul 1958, s.210-220.
- (26) Cami mekânının büyüklüğü dikkate alındığında, döneminde bu yapının düz bir tavanla kapatılması mümkün olmasa gerektir. A. Fikri UYANIK, A.g.e.,s.4'te: "Haremın kısmen varlığı kaynaklardan öğreniliyorsa da bugün mevcut değildir." demektir. Caminin kuzey-doğu köşesindeki minarenin hemen bitişiğinden camiye kuzeyden ve doğudan iki ayrı giriş mevcuttur. Bu girişlerden kuzeydeki belki de kadınlar mahfeline açılmaktaydı. Bu kadınlar mahfeli caminin belirli bir bölümüne kadar devam etmekte ve cami içi iki katlı bir görünüme sahip olmaktadır. Caminin kalan bölümünde ise ahşap direklerle tavan taşınmaktaydı.
- (27) E.H.AYVERDİ, *Osmanlı Mi'mârisinde Çelebi ve II.Murad Devri*, İstanbul 1972, s.173'de Minberin 35 cm.lik bölümünün durduğu belirtmektedir. Bu caminin minberi Çorumî Mustafa Bey Camii'ne taşınmış olsa gerektir.
- (28) E.H.AYVERDİ, A.g.e., s.174'de "Revak minarenin iki yanında iz gösteriyordu" demektir. Ayrıca kemer izi ve kubbe kalıntısı görmediğini belirtir.
- (29) Hazîre bugün çok harap vaziyettedir. Kırım Hanlarından Aslan Giray Han'ın oğlu Kalgay ve İzzet Giray Sultan'ın mezar taşları buradadır. Mezar taşı kitâbeleri için Bkz.; M.R.MELÜL, A.g.m., s.217-218.
- (30) Güzelce Hasan Bey Camii Vakfiyesi için Bkz.; T.GÖKBİLGİN, *XV.-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar Mülkler Mukaatolar*, İstanbul 1952, s.416.; G. BOZKURT, A.g.e., s.48; İ.Aydın YÜKSEL, *Osmanlı Mi'mârisinde II.Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, İstanbul 1983, s.146.
- (31) Minare 1947 yılında yıkılarak yenilenmiştir. A.Fikri UYANIK, A.g.e.,s.12; M.R.MELÜL, A.g.m.,s.212'de Minarenin sonradan yapıldığını belirtmektedir.
- (32) A.Fikri UYANIK, A.g.e.,s.12.
- (33) M.R.MELÜL, A.g.m.,s.212'de minberin ahşap olduğunu söylemektedir. M.R.Melül çalışmasını 1945 yılında tamamlamıştır. A.F.UYANIK, A.g.e.,s.12'de minberin taş olduğunu ve yapının orijinal minberi olabileceğini belirtmektedir.
- (34) Muhammed Hasib'in Mustafa Bey'in oğlu olduğu ve onun ölümünden sonra camiye tamamlattığı söylenir. Bkz. A.F.UYANIK, A.g.e.,s.11. Fakat cami inşa tarihi ile aralarında 100 yıl zaman farkı bulunmaktadır.
- (35) M.R.MELÜL, A.g.m.'de bazı mezartaşlarının kitâbelerini vermektedir. Kendisi burada çokça mezartaşı tespit etmiştir.
- (36) İ.Aydın YÜKSEL, A.g.e.,s.148.
- (37) [GÖLPINARLI], Abdülbaki, *Melâmîlik ve Melâmîler*, İstanbul 1931, s.55.
- (38) A.Fikri UYANIK, A.g.e.,s.14.
- (39) [GÖLPINARLI], Abdülbaki, A.g.e.,s.55'de Tekirdağ Vakıflar Müdürü Mustafa B.E. tarafından bu levhadaki yazının kendisine gönderildiğini söylemektedir.
- (40) M.R.MELÜL, A.g.m., s.213.
- (41) Kitâbe bugün mevcut değildir. A.Fikri UYANIK, A.g.e.,s.15'de köprünün 1947 yılında yıktırılarak yenilediğinden bahseder. Ayrıca kitâbenin fotoğrafını verir. Kitâbenin tercümesini *Hayrabolu'nun Sesi Gazetesi*, sayı:46-1967'ye dayanarak verir. Kitâbe fotoğrafı okunamamış, A.F.Uyanık'ın tezinden olduğu gibi verilmiştir.
- (42) Câhit BALTAÇI, *XV.-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976, s.346.
- (43) M.R.MELÜL, A.g.m.,s.213. Tapu Tahrir Defteri'ndeki kayıtları için Bkz. G. BOZKURT, A.g.e.,s.34.
- (44) M.R.MELÜL, A.g.m.,s.213.
- (45) T.GÖKBİLGİN, A.g.e.,s.173; G. BOZKURT, A.g.e.,s.38 ve 47.